

В Україні здійснена адаптація багатомовного тезауруса ЄС “EUROVOC”, використання якого дозволяє здійснювати пошук текстів відповідних термінів і текстів в іншомовних базах даних нормативно-правових актів країн ЄС.

Отже, залишається створити автоматизовані, а краще автоматичні перекладачі з іноземних мов, розробити програмне забезпечення смислового порівняння текстів, працювати зі смислом слів речення. Але це складні завдання, тому те, що на даний час не автоматизовано, залишається виконувати в традиційній технології.

Схематично технологічний процес порівняння законодавств різних країн може виглядати, як показано на схемі (рис. 1).

3. “За оцінками, що є, Україні необхідно адаптувати до права Європейського Союзу приблизно 3 тис. нормативних актів тільки економічного характеру. Для цього буде потрібне їх глибоке вивчення з урахуванням того, що законодавство ЄС - не застигле, а є динамічною системою. Потрібні також пропозиції для законодавця, спрямовані на стабілізацію національного законодавства, щоб уберегти його від частих змін в майбутньому”.

Питання про гармонізацію національного права з європейським тісно пов'язане і ще з однією проблемою - порівняльного вивчення правового досвіду різних країн”.

Бази даних законів і підзаконних актів держав-сусідів мають бути доступні для структур, що зобов'язані відслідковувати, вивчати, порівнювати і гармонізувати законодавчі системи на міждержавному рівні.

Все це потребує організаційного вирішення і матеріально-технічного забезпечення, маючи на увазі і те, що створювана система має бути постійно функціонуючою.

УДК 681.3

П. МЕЛЬНИК, доктор економічних наук, професор,
заслужений економіст України

В. ПОПОВИЧ, доктор юридичних наук, професор

В. ЦИМБАЛЮК, кандидат юридичних наук

СТАНОВЛЕННЯ ФІНАНСОВО-ПРАВОВОЇ ІНФОРМАТИКИ У СФЕРІ ОПОДАТКУВАННЯ

Фінансова діяльність, як і будь-який інший різновид суспільної діяльності, зумовлена об'єктивною соціальною необхідністю. Сутність фінансової діяльності визначається публічними потребами щодо формування, збирання, розподілу та перерозподілу національного доходу з метою задоволення правомірних інтересів громадян, суспільства та держави. Зазначена діяльність знаходить вираз у системі правових норм, які умовно виділяють у такій комплексній галузі публічного права, як фінансове право.

Наприкінці ХХ століття для інформаційного забезпечення фінансової діяльності як в Україні, так і за кордоном, почали активно використовувати здобутки інформатики щодо автоматизації, комп'ютеризації та інформатизації фінансової сфери. На рівні автоматизації та комп'ютеризації ці здобутки впроваджувалися переважно ситуативно, фрагментарно, що обумовлювалося рівнем знань предметної сфери. Нині множина правової інформації у фінансовій сфері та ступінь комп'ютеризації фінансових правовідносин у нашій країні досягли критичної маси, що передбачає необхідність їх систематизації та узгодження на міжнауковому рівні знань – інформатизації.

Після здобуття Україною незалежності виникла нагальна потреба її входження до міжнародних фінансових структур, у тому числі до міждержавних економічних утворень на зразок Європейського Союзу. Одним із чинників інтеграції України до міжнародних структур є гармонізація національного фінансового права з міжнародним та фінансовим правом окремих країн, а також накопичення інформації для вивчення досвіду щодо позитивного та негативного вирішення фінансово-правових проблем (у тому числі у сфері оподаткування). Нині це можливо

здійснити через пошук науково-обґрунтованих, ефективних методів збору, накопичення, обробки фінансово-правової інформації та її порівняння (компаративістики). Великі надії у вирішенні зазначених та ряду інших проблем покладаються на застосування здобутків інформатики до практичної предметної сфери – фінансових правовідносин.

Пошук наукових публікацій з визначеної проблематики свідчить, що серед науковців цільових фундаментальних досліджень у даному напрямі не проводилося. Окремі елементи застосування здобутків інформатики для фінансово-правової компаративістики розкриваються деякими авторами у науково-практичних публікаціях фрагментарно [1-3, 7-11].

Метою даної публікації є визначення проблемних питань щодо формування у структурі правової інформатики такого напрямку наукових досліджень, як фінансово-правова інформатика та у її складі – податкової інформатики. Виклад основного матеріалу дослідження з обґрунтуванням отриманих результатів пропонується через висвітлення декількох питань.

1. Поняття та сутність фінансово-правової інформатики та податкової інформатики

Поняття та сутність фінансово-правової інформатики та податкової інформатики пропонується визначити, виходячи із такого соціотехнічного явища, як інформатизація. Адаптуючи визначене у Законі України “Про Національну програму інформатизації” (1998 р.) формулювання інформатизації до предметної сфери, можна подати його наступним чином.

Інформатизація фінансової сфери – це множина взаємопов’язаних організаційних, правових, соціально-економічних, науково-технічних, виробничих процесів, що спрямовані на створення умов для задоволення інформаційних потреб, реалізації прав громадян і суспільства щодо фінансів на основі створення, розвитку, використання інформаційних систем, мереж, ресурсів та інформаційних технологій, побудованих на основі застосування сучасної обчислювальної та комунікаційної техніки.

Інформатизація фінансової системи, державного фінансово-економічного контролю у Концепції Національної програми інформатизації України (1998 р.) визначена як провідний напрям державної інформаційної політики. Відповідно до зазначеної Концепції важливого значення набуває створення у системі інформаційно-аналітичного забезпечення органів державної влади України інтегрованої підсистеми інформаційно-аналітичної взаємодії державних фінансових органів: Національного банку, Міністерства фінансів, Державної податкової адміністрації, Державного митного комітету, Державного казначейства України.

Важливою складовою фінансової системи України є державний фінансово-економічний контроль. Для його інформаційного забезпечення визначено створення **єдиної автоматизованої системи державного контролю**. Передбачається, що це буде інтегрована автоматизована система контролю за виконанням Державного бюджету України, фінансуванням загальнодержавних програм, збереженням і використанням об’єктів прав державної власності, використанням кредитних ресурсів, діяльністю установ банківської системи. Базовим елементом такої системи визначена інформаційно-аналітична система Рахункової палати.

Провідне місце в інформатизації фінансової системи посідає впровадження сучасних комп’ютерних технологій у банківську діяльність. **Інформатизація банківської діяльності** передбачає створення системи розрахунків у реальному часі для виконання великих та термінових платежів, системи безготівкових розрахунків за товари і послуги, електронного реєстру застав майна, електронної системи Центрального депозитарію державних цінних паперів тощо. Також передбачається створення інформаційної системи, яка зробить можливим перехід від використання традиційних платіжних інструментів до надійної системи міжбанківських розрахунків та паралельно-кредитних карток (електронних грошей).

Проведений нами аналіз нормативно-правових актів щодо інформатизації діяльності органів державної податкової служби дозволяє сформулювати її визначення наступним чином.

Інформатизація сфери оподаткування (інформатизація державної податкової служби) – це множина взаємопов’язаних організаційних, правових, соціально-економічних, науково-технічних та інших процесів, що спрямовані на створення умов для задоволення інформаційних потреб, реалізації прав громадян і суспільства щодо оподаткування на основі

створення, розвитку, використання інформаційних систем, мереж, ресурсів та інформаційних технологій, побудованих на основі застосування сучасної обчислювальної та комунікаційної техніки.

Відповідно до законодавства України про Національну програму інформатизації для податкової адміністрації передбачається створити галузеву комп'ютеризовану інформаційну систему, яка забезпечить прогноз і контроль податкових зборів. Також визначено необхідність створення класифікаторів, уніфікованих систем документообігу, Державного реєстру фізичних та юридичних осіб – платників податків на основі єдиної бази даних населення України тощо. Зазначене можна розглядати як сутність податкової інформатики, одним із провідних напрямів її наукового дослідження, що формується на межі економічної інформатики, правової інформатики та податкового права.

Основним суб'єктом правовідносин щодо оподаткування є органи державної податкової служби України. Особливість їх діяльності полягає у тому, що існує необхідність швидкого реагування на різні новації в соціально-економічній сфері. Це знаходить вираз у динамічних змінах публічно-правового простору щодо фінансів та активної участі господарюючих суб'єктів у правотворенні на рівні приватноправових відносин як чинника самоорганізації та саморегулювання національної економіки.

Для того щоб швидко та адекватно реагувати, регулювати, вдосконалювати, аналізувати та приймати обґрунтовані правомірні рішення, необхідно володіти правовою інформацією щодо фінансів. Сьогодні швидкий пошук та систематизацію фінансово-правової інформації може забезпечити тільки інформатизація органів державної податкової служби України, зокрема, створення високоефективної інтегрованої комп'ютеризованої галузевої інформаційної системи, яка повинна стати важливою складовою загальнодержавної автоматизованої системи України.

Нині під комп'ютеризованою галузевою інформаційною системою органів державної податкової служби (КГІС ДПСУ) розуміють комплекс комп'ютерних апаратно-програмних засобів, мереж телекомунікацій, інформаційних ресурсів, баз даних та організаційних структур, які функціонують на основі автоматизованих робочих місць (АРМ). Важливе місце у цій системі посідає підсистема правової інформації та правової інформатики.

Автоматизоване робоче місце (АРМ) в оподаткуванні – це система комп'ютерних програмно-технічних засобів та проблемно-орієнтованих комплексів, які використовуються з метою автоматизації процесу інформаційного забезпечення діяльності податківців для підвищення ефективності фіскальних функцій – формування Державного бюджету України та регулятивних функцій у національній економіці.

Відповідно до положень соціальної кібернетики КГІС ДПСУ відноситься до великих складних динамічних систем, у яких циркулюють великі за обсягом потоки правової інформації. За своєю сутністю вона відноситься також до ієрархічних, розгалужених інформаційних систем з великою кількістю типів документів різної складності.

З розвитком підприємництва виникає постійна необхідність не тільки моніторингу соціально-економічних процесів в Україні, але й внесення змін до податкового законодавства з прогнозуванням позитивних та негативних наслідків таких змін для суспільства. Щодо негативних наслідків, зокрема, звернемо увагу на те, що стурбованість у свідомої громадськості нашої країни викликає оприлюднене 23 вересня 2002 року прес-службою ДПА України повідомлення про те, що з 25,5 тис. підприємств, перевічених органами державної податкової служби, майже кожне є порушником податкового законодавства (98,6 %). Якщо від цієї кількості відняти приблизно 7060 кримінальних справ, 76,8 % з яких – умисні ухилення від сплати податків, то виникає питання щодо якості правового забезпечення фінансових правовідносин у нашій країні.

Заслугує також на увагу й інша статистична інформація. У 2001 році тільки 28 % судових рішень було прийнято на користь ДПА, 72 % – на користь платників податків [12]. У 2003 році, за повідомленнями Вищого господарського суду України, вже близько 82 % звернень до господарських судів вирішуються не на користь органів ДПС. У вартісному вимірі судові рішення у 2001 році в середньому становили 450 тис. гривень на користь ДПА та 1240 тис. – на

користь платників податків [12]. У 2003 році – з 1,5 млрд. гривень донарахованих сум до бюджету надійшло лише 451 млн. [13].

Із аналізу зазначених статистичних показників виникає три запитання.

Перше. Можливо, бракує у повному обсязі правових знань – освіти щодо чинного податкового законодавства як у більшості підприємців, так і у податківців?

Друге. Можливо, існують проблеми у практиці правотворення податкового права, його узгодження з цивільним і господарським законодавством?

Третє. Можливо, існують проблеми щодо комплексності правозастосування законодавства?

У контексті зазначених питань пропонується звернути увагу на юридично-когнітологічний (пізнавальний) чинник, зокрема на те, що критична маса підзаконних нормативно-правових актів у сфері оподаткування досягла обсягу, досягнути який повною мірою за відносно короткий строк нормальній людині досить складно. Нами висувається наукова гіпотеза, за якою, можливо, це і є поясненням вищенаведених статистичних показників правопорушень.

На наш погляд, зазначені проблеми можна розв'язати шляхом адаптації здобутків правової інформатики до фінансово-правової сфери. У зв'язку з цим існує необхідність наукового напрацювання положень щодо практичного створення спеціалізованих інтегрованих комп'ютерних систем фінансово-правової інформації, які одночасно використовувалися б як податківцями, так і підприємцями з метою зниження конфліктних ситуацій між ними, пов'язаних з правовою ентропією (незнанням нормативно-правових актів та практикою їх застосування).

2. Історія становлення фінансово-правової інформатики у сфері оподаткування на основі автоматизації, комп'ютеризації та інформатизації державної податкової служби України

Історія становлення фінансово-правової інформатики у сфері оподаткування на основі автоматизації, комп'ютеризації та інформатизації органів державної податкової служби України веде свій відлік з початку 1990-х років ХХ століття. У 1991 році в Державній податковій інспекції Міністерства фінансів України з'явилася перша версія автоматизованого робочого місця (АРМ) на рівні податкового інспектора відділу обліку та звітності. Ця комп'ютеризована інформаційна система отримала назву “Держдоходи”. За допомогою АРМ були усунені деякі недоліки ручного паперового та механізованого оперативного обліку податків і зборів: ведення великої кількості книг-журналів, картотек, формування звітів, юридично визначені реквізити яких повинні бути арифметично (кількісно) і логічно (якісно) пов'язані. Тоді проблеми правового забезпечення зазначених заходів не були усвідомлені. Це пояснюється тим, що податкове законодавство було відносно стабільним, не піддавалося частим змінам.

Але все ж проблеми існували. Результати діяльності податкових інспекцій як основної ланки формування та обліку надходжень до Державного бюджету, оцінювалися наступними показниками: низькою достовірністю, несвоєчасністю та великим обсягом трудовитрат.

З часом, приблизно наприкінці 1990-х років ХХ століття, у системі управління ДПСУ з'явилися нові АРМи, в результаті інтеграції яких була створена галузева автоматизована інформаційна система податкової служби. Ця система отримала скорочену назву АІС “Податки”. Вона поєднує між собою дані різних структурних підрозділів податкової служби і виконує такі основні функції: автоматизація інформаційної діяльності щодо збору, накопичення, обробки даних про всіх платників податків; формування автоматизованого інформаційного масиву щодо осіб, які мають недоїмку за розрахунками з бюджетом; оперативне інформування органів місцевого управління про надходження податків і зборів у регіоні та дотримання податкового законодавства.

Сутність автоматизації податкових органів полягає в тому, що різні механічні та електронні засоби збору, зберігання та обробки інформації накладалися на типову діяльність податківців без пошуку нових шляхів підвищення ефективності функціонування системи оподаткування. Зазначене практикувалося і при комп'ютеризації, коли нова комп'ютерна техніка просто впроваджувалася для автоматизації окремих операцій у діяльності органів податкової служби без пошуку нових ефективних заходів щодо універсалізації використання інформаційних ресурсів та їх потоків. Для прикладу можна зазначити, що архітектура комп'ютеризованої інформаційної

системи просто калькувала організаційну структуру та інформаційні потоки органів державної податкової служби України (рис. 1).

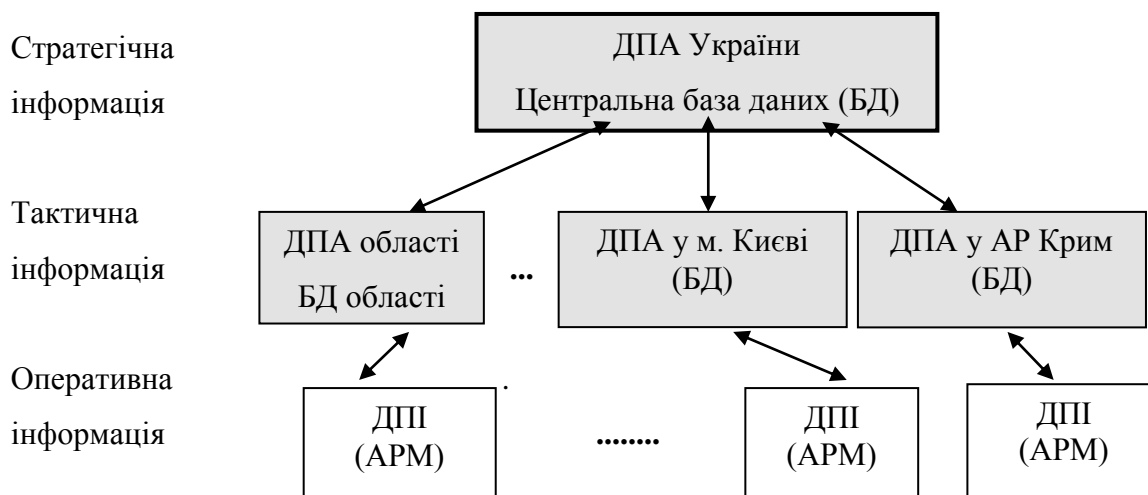

Рис 1. Ієрархія інформаційної структури державної податкової служби України.

Неузгодженість податкового, господарського й цивільного законодавства викликали і неузгодженість податкової, державної статистичної звітності та бухгалтерського обліку. У зв'язку з цим на підприємствах, установах і донині виникають різні колізії: конфлікти з державними контролюючими органами щодо правової оцінки окремих цивільно-правових та господарських операцій з податковим законодавством. Узятися за ефективне вирішення зазначеної проблеми повинна податкова інформатика як науковий напрям.

3. Організаційні проблеми формування комп'ютеризованої інформаційної системи органів державної податкової служби України.

Враховуючи, що органи ДПС України є органами державної виконавчої влади, інформаційні ресурси та їх потоки в них формуються за принципом ієрархічності структур управління. З точки зору соціальної кібернетики вертикальна структура інформаційної системи органів ДПС базується на основі чітко визначених зворотних зв'язків, відповідно до базових рівнів системи управління. Розглянемо це з практичного боку.

На районному рівні формується первинна (оперативна) інформація. Особливістю цієї інформації є те, що вона поновлюється досить динамічно. Оперативна інформація є основою формування тактичних інформаційних ресурсів на обласному рівні та прирівняних до них згідно з Конституцією України адміністративно-територіальних утворень. Обробка оперативної інформації фактично формує основу тактичних управлінських процесів в органах ДПС. Вона пов'язана зі збором, контролем і вторинною обробкою юридично визначених статистичних відомостей, формуванням з них нових документів, довідок, звітів.

Як свідчать дослідження, найбільше за обсягом інформаційне навантаження в діяльності податкових органів припадає на нижчий рівень управління ДПС – районні державні податкові інспекції (ДПІ). Саме на цьому рівні виникає первинна статистична інформація щодо правозастосовної діяльності органів ДПС, безпосередніх правовідносин з платниками податків: юридичними та фізичними особами.

Нині автоматизація збору, зберігання та обробки даних на робочих місцях у ДПІ забезпечує більшу повноту, точність і актуальність відомчих інформаційних ресурсів, прискорює їх підготовку. Проте існують і проблеми. Раніше керівництво Державної податкової адміністрації України питання формування спеціального програмного забезпечення та підготовки кадрів, які вмieli б його використовувати на місцях, вирішувалося в ході службової діяльності. Проблема освоєння ситуативних новацій щодо комп'ютерних технологій розв'язувалася у системі службової підгото-

вки і на короткострокових курсах підвищення кваліфікації та професійної перепідготовки. Це деяким чином сприяло і нині сприяє зростанню продуктивності праці податківців. Але, водночас, це потребувало і потребує відволікання працівників від виконання покладених на них службових функцій. До того ж система підготовки кадрів ДПС не завжди узгоджується з рівнем підготовки щодо зазначених новацій більшості господарюючих суб'єктів (як платників податків).

Кадрове питання у системі ДПС України завжди стояло гостро. Раніше це було зумовлено відсутністю спеціального, відомчого вищого навчального закладу. Зазначена проблема була вирішена шляхом створення Академії державної податкової служби України (нині вона має статус національної). Але життя викликало нові проблеми. Серед таких у контексті проблем правової інформатики, звернемо увагу на формування інформаційного суспільства. Проблеми формування інформаційної та правової культури майбутніх податківців за умов входження нашої країни до інформаційного суспільства нині є пріоритетними в організації навчального процесу в Академії. Одним із важливих завдань, що планується вирішити в Академії найближчим часом, є створення на всіх факультетах відповідних кафедр, де студенти та курсанти протягом всього часу навчання у вузі будуть освоювати здобутки інформатики.

Наступний аспект проблем податкової інформатики – це організація забезпечення надійних інформаційних систем зв'язку (телекомунікацій).

Нині, з ДПП до обласних державних податкових адміністрацій та прирівняних до них по статусу інших адміністративно-територіальних ДПА інформація передається не тільки на паперових носіях, але й у електронній формі за допомогою такої техніко-технологічної організації, як електронні файли (у вигляді комп'ютерної інформації). Так передається регламентована у нормативно-правових актах звітна інформація про платників, стан податкових платежів, виконання платіжної дисципліни тощо, відповідно зі строками її надання, а також інформація щодо нормативно не формалізованих запитів.

На обласному рівні управління шляхом узагальнення оперативної інформації формується тактична інформація для аналізу та відпрацювання різних варіантів рішень щодо надходження коштів до Державного бюджету. На даному управлінському рівні накопичуються дані, які надходять із ДПП, компонуються в цілому по регіону і передаються до ДПА України.

Стратегічна управлінська інформація на основі опрацювання в ДПА України оперативної й тактичної фінансово-правової інформації формується у зведення, звіти, прогнози. На основі переданої з відомства інформації органи законодавчої та виконавчої влади мають змогу оцінювати виконання дохідної частини Державного бюджету України і приймати відповідні правові рішення. На основі цієї правової інформації також робляться висновки про правозастосовну діяльність – про те, як виконується податкове законодавство за кожним із податків, та про прогнози щодо загальнодержавних стратегічних (політико-правових) рішень: для формування податкової політики, нормативно-правового визначення шляхів і напрямів розвитку державної податкової служби України.

У зворотному напрямі з рівня ДПА України, до рівнів обласних та районних ДПП направляються у паперовій формі традиційними засобами зв'язку та у електронній формі засобами електронної телекомунікаційної мережі необхідні законодавчі, підзаконні нормативно-правові акти, методичні документи, а також нові версії та засоби комп'ютерного програмного забезпечення тощо.

Нині в органах Державної податкової служби України забезпечення комп'ютерними технічними засобами відбувається з урахуванням трирівневої архітектури інформаційної технології збирання, зберігання і обробки даних та технологічної політики побудови корпоративної інформаційної мережі електронних телекомунікацій в обсязі фінансових ресурсів, які надаються з Держбюджету на розвиток ДПС. Проте за формування фінансування інформатизації податкових органів сьогодні ще переважають евристичні методи (без глибокого обґрунтування потреб практики та динаміки розвитку науково-технічного прогресу із застосуванням методів математики, статистики, імітаційного моделювання тощо).

Органи державної податкової служби України всіх рівнів управління нині вже обладнані комп'ютерними вузлами (серверами) телекомунікацій, що працюють у режимі електронної пошти, комутованих каналів зв'язку з використанням персональних комп'ютерів та модемів. У

перспективі планується здійснювати електронний інформаційний зв'язок на основі галузевої оптоволоконної телекомунікаційної мережі.

Важливе місце в інформатизації органів ДПС України посідає модернізація архітектури інформаційного забезпечення галузі з урахуванням інформаційних зв'язків з іншими державними органами управління та платниками податків відповідно до концепції “електронного урядування” в Україні (е-Україна).

Модернізація АІС податкової служби включає наступний комплекс заходів, які потребують наукової підтримки:

- стандартизація та уніфікація форм вхідної і вихідної документації;
- формування єдиного формалізованого опису даних, нормативно-довідкової інформації (НДІ), яка є складовою системи класифікації та кодування, формування інструкцій, правил обробки інформації;
- типізація ієрархічної розподіленої системи баз (сховищ) даних;
- формування системи інформаційної безпеки тощо.

Для забезпечення однозначності сприйняття змісту документів в органах ДПСУ проведено класифікацію та кодування інформації, а для швидкої трансформації інформації з паперових носіїв у електронно-цифрову форму, тобто для її обробки були розроблені єдині загальнодержавні довідники (класифікатори). Вони склали основу нормативно-довідкової інформації автоматизованої системи управління в органах державної податкової служби. Але класифікатори формувалися на вузьковідомчому рівні, сьогодні виникла проблема щодо їх уніфікації для комплексного використання в інтегрованій комп'ютерній системі інформаційно-аналітичного забезпечення органів державного управління України.

Доктринально на галузевому рівні було визначено, що довідник або класифікатор – це вузьковідомчий юридико-технічний документ, що є систематизованим зібранням умовних кодів і найменувань об'єктів класифікації та їх угруповань. Нині основна нормативно-довідкова інформація в органах ДПСУ містить відомості про розміри ставок та терміни сплати по кожному із видів податкових платежів; процентну ставку НБУ; бюджетну класифікацію податків та зборів; банківські установи, в яких перебувають розрахункові рахунки платників, бюджетні рахунки платників податків; установчі дані державних органів; іншу інформацію. Але комплексно використовувати зазначені відомості у масштабі реального часу (оперативно, швидко) в різних органах державного управління надто складно, і не тільки через неузгодженість інженерно-технічної та технологічної політики телекомунікацій, але й через низку організаційно-правових бар'єрів, зокрема через невизначеність правового режиму доступу до окремих видів інформації, включаючи персональні дані платників податків.

Міжвідомча стандартизація й уніфікація форм документів, єдина нормативно-довідкова інформація та єдині правила обробки інформації є основою для формування інформаційного простору не тільки органів державної податкової служби України, але й всієї фінансової сфери України. Усі довідники мають розроблятися і підтримуватися в актуальному стані, і це робиться централізовано у ДПА України. Разом з пакетами комп'ютерних прикладних програм вони передаються на обласні та районні рівні, але при цьому доступ інших державних органів до необхідної для них фінансової інформації обмежений. За таких умов сьогодні говорити про оперативне комплексне вирішення державних завдань та ефективну координацію та взаємодію державних органів у сфері фінансів проблематично.

Напрацювання та використання загальнодержавних довідників надає можливість обміну інформацією в електронному вигляді між податковими органами, банками, митними органами, Держказначейством, Держкомстатом, іншими органами виконавчої влади усіх рівнів. Міжвідомчий обмін інформацією зазначених державних органів має забезпечити не тільки взаємодію та координацію їхньої діяльності, але й широкомасштабний контроль за достовірністю (якістю) статистичної інформації щодо об'єктів державного контролю та управління.

Виходячи з вищенаведеного, можна зробити наступні висновки щодо дослідження.

Усі інформаційно-аналітичні системи забезпечення державного фінансового, у тому числі податкового, контролю за підприємницькою діяльністю юридичних та фізичних осіб, мають створюватися тільки відповідно до законодавства. Це зумовлює необхідність виділення в структурі інформаційного права та правової інформатики особливого інституту, який умовно можна визначити як державне регулювання інформатизації фінансово-правових відносин.

Зазначені напрями інформатизації можна розглядати також як напрями загальних проблем правової інформатики, які умовно можна означити категорією “фінансово-правова інформатика”. **Фінансово-правова інформатика – це комплексна міжгалузева наукова дисципліна про ефективне впровадження та використання здобутків інформатики у правотворчій, правозастосовній та правоосвітній діяльності у сфері фінансів.**

Доктринально можна зазначити, що у складі фінансово-правової інформатики можна виділити такий провідний напрям, як податкова інформатика. Умовно можна дати таке визначення терміна “податкова інформатика”:

Податкова інформатика – це комплексна наукова дисципліна, яка досліджує можливість інформатизації соціальних процесів у сфері податкових правовідносин та державного управління ними.

Щодо перспектив подальшого розвитку теоретичного напрямку можна зазначити наступне. Практика свідчить, що нові наукові дослідження мають сенс тільки тоді, коли вони знаходять своє відображення не тільки у публікаціях (наукових звітах, статтях та монографіях), але й впроваджуються в певну суспільну діяльність. Ефективно вони можуть впроваджуватися тоді, коли включаються до навчального процесу в освітніх закладах. Зазначене повною мірою стосується і податкової інформатики. Вона покликана сприяти формуванню високого рівня інформаційної культури певних фахівців, особливо за підготовки їх у вищих навчальних закладах. У зв'язку з цим подальший розвиток напрямку нашого дослідження полягає у формуванні науково обґрунтованих організаційно-правових засад структур на рівні такого вищого навчального закладу, як Національна академія державної податкової служби України. Важливе місце в організації навчального процесу посідає розробка навчальних програм та методик викладання навчальних дисциплін “Правова інформатика”, “Фінансово-правова інформатика”, “Податкова інформатика” з використанням сучасних комп'ютерних технологій. У перспективі можливе формування відповідної кафедри з обов'язковим створенням при ній профільної науково-методичної та навчальної лабораторії.

Зрозуміло, що без відповідної наукової, навчальної підтримки спеціалізованого відомчого вищого навчального закладу будь-які добрі наміри, зокрема щодо модернізації ДПС України через інформатизацію, залишаться тільки добрими намірами.

Використана література:

1. Автоматизація роботи в органах податкової служби: Підручник / За заг. ред. Росоловського В.М. та Ріппи С.П. – Ірпінь: Академія ДПС України, 2002.
2. Вступ до інформаційної культури та інформаційного права. Монографія. / За ред. М.Я. Швеця, Р.А. Калюжного. – Ужгород: ІВА, 2003.
3. e-будущее и информационное право / Под. ред. Р.А. Калюжного и Н.Я. Швеца – К.: “Интеграл”, 2002.
4. Інформатизація, право, управління (організаційно-правові питання). Монографія / За заг. ред. Швеця М.Я., Крупчана О.Д. – К.: НДЦ правової інформатики АПрНУ, 2002.
5. Інформаційне забезпечення управлінської діяльності в умовах інформатизації: організаційно-правові питання теорії і практики. Монографія. / За ред. Р.А. Калюжного та В.О. Шамрая. – К.: АДПС України, 2002.
6. Інформаційне суспільство. Дефініції... / Під ред. Р.А. Калюжного і М.Я. Швеця. – К.: “Интеграл”, 2002.
7. Олексик О.С. Системи підтримки прийняття фінансових рішень на мікрорівні. – К.: “Наукова думка”, 1998.

8. Костіна Н.І., Алексєєв А.А., Мельник П.В. Моделювання фінансів: Монографія. – Ірпінь: АДПСУ, 2002.

9. Правова інформатика: системна інформатизація законотворчої, правозастосовної, правоохоронної, судочинної та правоосвітньої діяльності в Україні. Монографія / За ред. М.Я. Швеця, Р.А. Калюжного. – Ужгород: ІВА, 2003.

10. Проблеми впровадження інформаційних технологій в економіці. Тези доповідей IV міжнародної науково-практичної конференції. – Ірпінь: НАДПСУ, 2003.

11. Рогач І.Ф., Сендзюк М.А., Антонюк В.А. Інформаційні системи у фінансово-кредитних установах: Навч. посібник. – 2-е вид., перероб. і доп. – К.: КНЕУ, 2001. – 139 с.

12. Україна: Податкова політика та адміністрування податків. Звіт № 2621-UA. Документ Світового банку. 2003. – 128 с.

13. Хомяков В. Гостию без будущего. Цифры свидетельствуют: квалификация налоговых проверяющих стремительно падает... // Бизнес. 2003, – № 35 (554). – С. 29.

УДК 681.3:342.721

Р. КАЛЮЖНИЙ, доктор юридичних наук, професор,
лауреат Премії ім. Ярослава Мудрого

І. АНДРОСЮК, ад'юнкт Національної академії внутрішніх справ України

ПРОБЛЕМИ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ В ІНФОРМАЦІЙНІЙ СФЕРІ

Декларований Конституцією України стратегічний курс на розбудову демократичної правової держави та формування громадянського суспільства визначає пріоритетність загальнолюдських цінностей як системи соціальнозначущих потреб та законних інтересів громадян. Права та свободи людини набувають в Україні аксіоматичного характеру і охоплюють все ширше коло різноманітних сторін людського буття.

Сучасні трансформаційні зміни в суспільстві висувають на перше місце людину, її інтереси. В загальній системі цінностей права і свободи людини посідають центральне місце, домінуюче над усіма іншими. На сьогодні будь-яке явище суспільного життя оцінюється через людський фактор. Значення будь-яких змін та реформ, що відбуваються, полягає в тому, яким чином вони співвідносяться з інтересами людини та чи є вони корисними для неї і чи не шкодять їй. Надбання держави оцінюються через становище в ній особи, здатність її вільно розвиватися та мати доступ до всіх існуючих в державі благ.

Право, виступаючи активним регулятором відносин у суспільстві, не залишається осторонь. Його соціальним призначенням є врегулювання поведінки людей. За таких умов правові норми як загальнообов'язкові, встановлені та гарантовані державою правила поведінки мають бути спрямовані перш за все на захист особи, її прав та законних інтересів. У світлі цього постають важливі питання щодо співвіднесення права і особи, держави і особи.

Однією з найсуттєвіших проблем сьогодення є проблема прав людини у сфері інформаційних відносин. Прямування України до глобального інформаційного суспільства по-новому ставить питання захисту прав людини. Інформаційна свобода та вільне, забезпечене правом функціонування інформації, що є основою інформаційного суспільства, стоїть у прямій залежності від відповідного захисту прав і свобод людини, особливо в інформаційній сфері.

Сьогодні більшість вітчизняних та зарубіжних учених підкреслюють тенденцію становлення інформації як фактора, який є визначальним майже в усіх сферах життя людини [1, – С. 55 - 57]. Сучасний етап розвитку суспільства і держави характеризується зростаючою роллю інформаційної сфери, яка є системоутворювальною рушійною силою становлення інформаційного суспільства. Проте суперечливість правового регулювання інформаційних відносин, про що свідчить аналіз існуючих у законодавстві норм, ускладнює підтримання необхідного балансу інтересів особи і держави [2, – С. 160]. Зазначеним зумовлюються суттєві перешкоди щодо застосування на практиці відповідних норм для захисту прав людини в інформаційній сфері.